

МИНИСТЕРСТВО
НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР
ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ
И АНАЛИЗИ

ОТЧЕТ
ЗА ИЗВЪРШЕНА
ДЕЙНОСТ
ПО НАЦИОНАЛНАТА
ПРОГРАМА ЗА
ПРЕВЕНЦИЯ НА ХНБ
ПРЕЗ 2019 г.

София, 2019

ОСНОВНИ НАСОКИ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА.
2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ:
 - Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението в дейности по програмата;
 - Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти;
 - Включване на структури от здравната система, обществени структури и общности в дейности по програмата;
 - Законодателство.
3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ.
4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА.
5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА.
6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ.

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

Във връзка с управлението и координирането на дейностите по програмата, през отчетния период са проведени:

- *Две работни срещи с представители на МЗ и НЦОЗА*, свързани с планираните през 2019 г. дейности по програмата и организацията и провеждането на ученическия конкурс „Посланици на здравето“;
- *Национална работна среща, проведена на 15.11.2019 г.*, в Националния център по общественото здраве и анализи, във връзка с изпълнението на дейностите по програмата. Срещата е организирана от Министерство на здравеопазването съвместно с НЦОЗА. На нея присъстваха националните и регионалните координатори на програмата, експерти от МЗ и НЦОЗА.

На срещата са представени и дискутирани: отчет на извършените през годината дейности, насочени към превенцията на четирите основни поведенчески фактора на риска за здравето – тютюнопушене, алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност, а също и за ранна диагностика на водещите ХНБ; добри практики, реализирани на регионално ниво (в регионални здравни инспекции: Варна, Враца, Ловеч, Пловдив, Разград, София-област, Стара Загора, Шумен); проблеми, свързани с развитието на програмата и възможностите за тяхното преодоляване.

През годината са проведени и редица работни срещи на областните програмни съвети по текущи въпроси и дейности на програмата.

2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ

Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението до 19 г. в дейности по програмата

През 2019 година в страната са реализирани значителен брой дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите сред деца и ученици. Дейностите са насочени към ограничаване на рисковите фактори, свързани с начина на живот (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, употреба на алкохол и други); биологичните фактори на риска за хроничните незаразни болести – повишено артериално налягане и затлъстяване; пътнотранспортен травматизъм и други.

Използвани са различни образователни методи и форми на обучение: беседи, лекции, дискусии, тренинги, ТВ и радиопредавания, аудио и видеоклипове, видеопокази, изложби, викторини, тематични дни, празници на здравето, спортни състезания, конкурси, кампании и други.

Ограничаване на тютюнопушенето

По инициатива на СЗО традиционно са отбелязани два световни здравни дни: 31 май – Световен ден без тютюн на тема „Тютюнопушене и здраве на белите дробове“ и 21 ноември – Международен ден без тютюнопушене на тема „Спри сега, за по-добро здраве утре“. Събитията се провеждат по целия свят, като подчертават рисковете за здравето, свързани с употребата на тютюн и се призовава за ефективна политика за намаляване на нивото на неговото потребление. У нас са организирани и проведени **информационни кампании**, целящи повишаване на информираността и нивото на знания на хора от различни възрастови и целеви групи. Те включват: *здравни беседи и лекции с дискусии* за вредата от тютюнопушенето: „Защо да не пушим?“, „Ти решаваш!“, „Аз дишам свободно без тютюнев дим“, „Тютюнопушенето и ти“ и много др.; *интерактивни занимания* с демонстрация на „пушещата кукла Сю“, за онагледяване на вредното влияние на тютюнопушенето върху белия дроб; *видеопокази* на филми: «Невидимият»; «Дим»; «Денят на Яна», «Пушенето забранено», «Наргиле» и др.; *конкурси* за: идейни проекти за реализиране на дейности по НППХНБ, онлайн конкурс СМАРТ АРТ за визуално-текстово послание, насочено срещу пушенето; за рисунка „Тютюн и здраве на белите дробове“ с *изложби*; *спортни състезания* „Избери спорта не цигарите!“, турнир „Мисия Спорт“, игри на открито; *дебати* „За и против употребата на наргиле“; *драматизация* на активисти от Детски парламент за най-малките „Как мечо си намери лула“, *концерт* „Магията на музиката и танците срещу порока на цигарите“. Проведени са *обучителни модули*: „Изборът е личен – ефектът върху всички“, „Митове и факти за тютюнопушенето“, „Тютюнопушенето – механизъм на действие и здравни последици“, „Наргилета – факти, заблуди и рискове“; *Забавно училище* за най-малките „Защо животните не пушат?“, с включени образователни игри, кръстословици и нареждане на пъзели с послания. Създаване на *нови извънкласни форми на здравно обучение*: „Маратон на четенето“, клуб „Млад здравен инспектор“, „Здравно образование“, „Детски парламент“.

Проведени са **скринингови кампании** за измерване на въглеродния монооксид в издишан въздух и количеството на карбоксиемоглобин в кръвта на пасивни и активни пушачи с апарат (Smoker lyzer) и определяне на степента на никотинова зависимост, посредством изнасяне на Консултативния кабинет за отказване от тютюнопушене (ККОТ) за млади хора в средни училища и професионални гимназии. Проведени са **тематични дни** с акции за разпространение на здравно-образователни материали (ЗОМ) в училища, производствени фирми, администрации, на открито с помощта на младежки НПО под наслов: „Целувка срещу цигара“, „Цигара срещу балон“, „Пази се и живей!“, „Тютюнът – грешният избор“. Популяризиран чрез медиите е националният ученически конкурс „Посланици на здравето“.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 65 кампании с 55 масови прояви и 57 мероприятия за отбелязване на световни, международни и тематични дни и празници. Излъчени са: 38 ТВ предавания, 52 радиопредавания, 23 аудио и видеоклипа, 272 видеопоказа, 46 други медийни изяви; публикувани са 143 материала в местни и централни ежедневници, 224 в интернет; организирани са 3 пресконференции; изнесени са 702 лекции и беседи (със 17476 участници); проведени са 3 курса (с 83 участника), 33 семинара (с 866 участници), 53 тренинги (с 1127 участници), 178 дискусии (с 3483 участници), 994 индивидуални обучения и консултации. Проведено е 1 проучване с 230 участници. Разработени и отпечатани са 8 здравнообразователни материала, с тираж 3179. Разпространени са 20 792 бр. материала (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Ограничаване на злоупотребата с алкохол

Организирани и проведени са **информационно-образователни кампании**: „Алкохолът е враг на здравето и ума“, „Шофирай отговорно и безопасно!“, Месец на трезвеността с мото „Алкохолът е грешният избор“ – насочени предимно към млади хора, с цел повишаване нивото на знанията им по отношение на вредите, причинени от употребата и злоупотребата с алкохол и предлагане на различни алтернативи за здравословен живот. Кампаниите включват *срещи с алкохолзависими пациенти, демонстрация на алко-очила, състезания и викторини, семинари*: „Употреба и злоупотреба с алкохол – последствия“, „Повишаване на здравната култура“ и др.; излъчени са *филмите* „42 градуса“, „Път без изход“ и „Несъобразена скорост“;

**Таблица 1. Здравнообразователна дейност по факторите на риска за ХНБ
сред население до 19 г. през 2019 г.**

№	ДЕЙНОСТИ	ТЮТЮНОПУШЕНЕ		АЛКОХОЛ		НИСКА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ		НЕЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ	
		Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой
1.	Кампании	65		26		62		49	
2.	Световни/темат.дни	57		18		43		47	
	Медийни изяви:	46		15		17		47	
3.	ТВ предавания	38		13		34		56	
4.	Радиопредавания	52		11		35		71	
5.	Видеоклипове	15		2		2		4	
6.	Аудиоклипове	8		2		3		5	
7.	Публикации в пресата	143		45		68		131	
8.	Интернет публикации	224		148		178		220	
9.	Пресконференции	3		0		4		0	
10.	ЗОМ - брой заглавия/тираж	8	3179	5	1970	6	938	24	35135
11.	ЗОМ - брой разпространени материали	20792		10631		8853		52629	
	Обучителни дейности, реализирани от РЗИ:	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица
12.	Курсове	3	83	3	99	0	0	6	89
13.	Семинари	33	866	21	541	8	433	36	1092
14.	Лекции/беседи	702	17476	546	13301	574	14449	939	21950
15.	Дискусии	178	3483	129	2897	90	1891	141	3205
16.	Тренинги	53	1127	45	1308	8	198	19	519
17.	Видеопокази	272	6372	213	5028	198	5448	598	14268
18.	Индивидуални обучения/консултации	944	944	175	175	17	17	89	89
	Други дейности:	151	1527	10	851	7	300	19	1024
19	Масови прояви	55	5911	30	4743	49	7595	25	3553
20	Проучвания	1	230	0	0	4	852	14	1800

проведени са *масови мероприятия* – Базар на открито, с изработване на картички по повод 14 февруари, с мото „Не на алкохола! Да на любовта!“ и разпространение на ЗОМ. Реализирани са съвместни инициативи на РЗИ и МВР по повод «*Месец на безопасността на движението по пътищата*» и отбелязване на *Деня на жертвите от ПТП*; изнесени са *лекции и беседи* за вредата от употребата на алкохол: „Алкохолът и тийнейджърите“, „Превенция на употребата на алкохол от деца“, „Алкохол и имидж“, „Социална нагласа и митове за употреба на алкохол“ и др.; съвместни дейности с младежки клуб „Живей здравословно“, Регионално управление на образованието, Български червен кръст. Всички дейности са проведени с партньорството на областни и общински администрации, Съюз на българските автомобилисти, Детска педагогическа стая, органи на МВР и други.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 26 кампании, тематичните дни са отбелязани с 18 събития и 30 масови прояви. Излъчени са: 13 ТВ предавания, 11 радиопредавания, 217 аудио и видеоклипа, видеопокази; публикувани са 45 материала в местни и централни ежедневници, 148 в интернет; изнесени са 546 лекции и беседи (с 13301 участници); проведени са 3 курса (с 99 участници) и 21 семинара (с 541 участници); 45 тренинга (с 1308 участници); 129 дискусии (с 2897 участници); 175 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 5 здравнообразователни материала, с тираж 1970 бр. Разпространени са 10631 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Здравословно хранене и борба със затлъстяването

Организирани са *традиционни кампании* за отбелязване на: 19 май – Европейски ден за борба със затлъстяването и Седмица за борба със затлъстяването; отбелязани са Световен ден на прехраната и Европейски ден за здравословно готвене; разработени и реализирани са *регионални проекти* и програми по темата: „Турнир за суперсила“, „Да се храним здравословно!“, „Здравословен старт на живота чрез храната“, „Войната СТОМАХ-МОЗЪК“, „Профилактика на затлъстяването при децата от 3 до 7 години в детските градини“. В реализацията на тези проекти и кампании са включени *редица инициативи*: *кулинарни състезания* „Най-добър здравословен сандвич“, „Мама готви най-добре“, Фестивал на здравословното хранене – с приготвяне на здравословни храни, „Да знам и да помня“ – изработване на флаери,

арт-изложба на колажи, рисунки, скици; творческа работилница за здравословно хранене с фотоизложба; кулинарна работилница с деца и техните семейства; измерване с анализатор на съотношението на телесни мазнини и ИТМ; активно участие на клуб „Млад кулинар“ в събития под наслов „Здравословното хранене и борбата с наднорменото тегло“. За най-малките са проведени *интерактивни занимания* на открито с подреждане на Пирамидата на здравословното хранене, забавни игри „Здравословно се хранете и здрави бъдете“, „Разпознай плод или зеленчук с осезание“, „Мистър Зеленчук и Мис Плод“ и др.

Наред с тези многобройни инициативи и събития са проведени **образователни кампании** с беседи, лекции, дискусии в подкрепа на борбата със затлъстяването и ниската физическа активност, насочени към здравословното хранене на децата и учениците. Популяризиран са препоръките за здравословно хранене.

Общо за периода, по фактор «Нездравословно хранене», са организирани и проведени 49 кампании, отбелязани с 25 масови прояви и 47 тематични дни са световни и европейски здравни празници. Излъчени са: 56 ТВ предавания, 71 радиопредавания, 607 аудио и видеоклипа, видеопокази; публикувани са 131 материала в местни и централни ежедневници, 220 – в интернет; изнесени са 939 лекции и беседи (с 21950 участници); проведени са 6 обучителни курса (с 89 участници), 36 семинара (с 1092 участници), 19 тренинга (с 519 участници), 141 дискусии (с 3205 участници), 89 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 14 проучвания с 1800 участници. Разработени и отпечатани са 24 здравно-образователни материала, с тираж 35 135 бр. Разпространени са 58016 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Повишаване на физическата активност

Отбелязани са: 10 май – Световен ден на движението, 27 септември – Европейски ден на спорта в училище и инициативата на кампания NowWeMOVE – „Ден без асансьори“, 25 април, с основна тема „Бъди активен. Be Active!“: Повишаване на информираността, насърчаване и редовно участие в спорт, подобряване на възможността за достъп до спорт и физическа активност, са основни цели на инициативите. Организирани са *спортни празници*, обединяващи различни възрасти,

под наслов „Здрав дух в здраво тяло“, „Скачай, тичай, здравето обичай“, „Весели игри под дъгата“, „Бързи, смели, сръчни“ и др.; *инициативи със спортни и туристически клубове*: спортни състезания от различен характер, игри със състезателен и развлекателен характер – народна топка, скачане с чували, теглене на въже; туристически походи, „завръщане“ на *сутрешната гимнастика* „От ранни зори движението започни“, *демонстрации на сцени на открито* на бойни изкуства, аеробика, скално катерене и др.; *тематичен ден* „Ям стълби за закуска“; *традиционни спортни кампании* „Движи се и победи“ – спортно-туристически празник за подобряване и укрепване на здравето на населението.

Общо за периода, по фактор «Ниска физическа активност», са организирани и проведени 62 кампании, отбелязани са с 49 масови прояви и 43 мероприятия световни и европейски дни, и празници. Излъчени са: 34 ТВ предавания, 35 радиопредавания, 203 аудио и видеоклипа, видеопокази; публикувани са 68 материала в местни и централни ежедневници, 178 в интернет; организирани са 4 пресконференции; изнесени са 574 лекции и беседи (с 14449 участници); проведени са 8 тренинга (със 198 участници), 90 дискусии (с 1891 участници); 17 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 4 проучвания с 852 участници. Разработени и отпечатани са 6 здравнообразователни материала, с тираж 938 бр. Разпространени са 8853 бр. материала (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Продължава дейността на конкурса «Посланици на здравето», който се реализира в рамките на програмата. Инициативата е организирана за единадесета поредна година от Министерството на здравеопазването, с партньорството на Министерството на образованието и науката, Министерството на младежта и спорта, Министерството на културата, Министерство на околната среда и водите, както и със съдействието на Представителството на Европейската комисия в България.

В тазгодишното издание на конкурса са участвали рекорден брой ученици - над 1989 от I до XII клас от цялата страна, заедно с техните учители и родители. Проведени са 2 332 дебата и дискусии, 2 788 спортни прояви и 1706 туристически похода. Почистени са над 3 226 замърсени района в цялата страна и са разработени 85 интернет сайта и електронни книги за здравословен начин на живот. От всички 62 ученически проекта са отличени 46 в следните области: ограничаване на рисковите за

здравето фактори; разработване на интернет книги и образователни материали; проведени дейности сред природата; физическа активност; организирани концертни и театрални представления.

Участниците в отличените 46 проекта са наградени с грамоти, призова статуетка и предметни награди, връчени от: министъра на здравеопазването; съветника на министъра на образованието; заместник-министъра на околната среда и водите; заместник-министъра на младежта и спорта; заместник-министъра на културата.

Активна остава дейността на разкритите в училищата и извън тях **центрове и клубове**: клуб „Млад здравен експерт“, клуб „Млад кулинар“, Клуб на непушача; клуб «Здраве за всички»; клуб «Здраве»; Дневен център за работа с деца на улицата, студентски асоциации и др. Продължава успешно работата на клуб «Посланици на здравето», в който обучените ученици се явяват посредници между своите връстници, медицинските специалисти и педагозите в реализация на дейностите по програмата за здравословен начин на живот. Разработени в рамките на НППХНБ са дейностите по редица регионални програми и проекти за млади хора: „Детски лагер по изкуствата и спорта“, „Турнир за суперсила“, „Иновативно училище“, „Живей здравословно!“, „Войната СТОМАХ-МОЗЪК“, „Профилактика на затлъстяването при децата от 3 до 7 години“.

Извършената дейност по четирите фактора на риска за млади хора до 19 години през годината е изключително голяма. Организирани и проведени са 202 кампании, отбелязани със 165 събития са световни, международни и тематични дни, празници. Излъчени са: 141 ТВ предавания, 169 радиопредавания, 1322 аудио и видеоклипа, видеопокази, 125 други медийни изяви; публикувани са 387 материала в местни и централни ежедневници, 770 – в интернет; организирани са 7 пресконференции със журналисти; изнесени са 2761 лекции и беседи (с 67176 участници); 538 дискусии (с 11476 участници); проведени са 12 обучителни курса (с 271 участници), 98 семинара (с 2932 участници); 125 тренинга (с 3152 участници); 1275 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 19 проучвания (с 2882 участници). Разработени и отпечатани са 43 здравнообразователни материала, с тираж 41222 бр. Разпространени са 98292 бр. материала (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението над 20 г. в дейности по програмата

През 2019 г. дейностите за повишаване на нивото на информираност на населението над 20 г. са насочени към: промоция на здравето; намаляване нивото на поведенческите, биологичните и социалните фактори на риска (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, злоупотреба с алкохол, повишено артериално налягане, затлъстяване, повишена кръвна захар и др.), също и към образование на населението за превенцията на ХНБ (ССЗ, злокачествени новообразувания, диабет тип 2, ХОББ).

Използвани са различни образователни форми: беседи, лекции, дискусии, кръгли маси, ТВ и радиопредавания, аудио и видеоклипове, видеопокази, тематични дни, празници на здравето, кампании, походи, шествия, концерти, изложби и др.:

Ограничаване на тютюнопушенето

Отбелязан е Световен ден без тютюнев дим, под мотото на СЗО „Тютюн и здраве за белите дробове“; проведен на територията на три РЗИ с кампания за безплатни скринингови прегледи на активни и пасивни пушачи. Кампанията е организирана от Министерството на здравеопазването, съвместно със сдружение „Национална асоциация за профилактични прегледи на белите дробове“ и Столична община. Проведени са още: *две скринингови кампании за измерване на въглеродния монооксид в издишания въздух и количеството на карбоксиемоглобин в кръвта* на пасивни и активни пушачи с апарат (Smoker lyzer) за население сред: учителски колективи, медицински специалисти, в социални центрове, в административни обекти, производствени фирми, в централни градски части и ромски махали на открито (пунктове/ателиета/щандове на здравето). Организирани са „Дни на отворените врати“ в РЗИ с *консултации* на граждани за отказване от тютюнопушене и изследване степента на никотинова зависимост при пушачи. *Реализирани са редица дейности:* интернет послания, разяснителни кампании сред родители, бременни жени, майки с деца; работа в центрове за психично здраве, дневни центрове за стари хора, съвместни дейности с Асоциация на студентите-медици, доброволци от БЧК, секции на БАПЗГ, читалищни настоятелства, общини – Арт-ателие за послания, Панаирно изложение 2019, спортни игри, тематични дни, проведени със студенти-психолози и др. Организирана е изнесена форма на *консултативните кабинети* за отказване от

тютюнопушенето (ККОТ) в административни обекти и фирми с производствена дейност, с раздаване на здравнообразователни материали за ползата от спиране на цигарите и вредата от тютюнопушенето.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 42 кампании, отбелязани са с 40 масови прояви и 40 други инициативи - тематични, световни и международни дни. Излъчени са: 38 ТВ предавания, 39 радиопредавания, 60 аудио- и видеоклипа, видеопокази, 47 други медийни изяви; публикувани са 96 материала в местни и централни ежедневници, в интернет – 97; изнесени са 200 лекции и беседи (с 3828 участници); проведени са 10 курса (508 участници) и 42 семинара (с 1017 участници), 110 дискусии (с 1856 участници), 9 тренинга (със 192 участници); извършени са 761 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 2 проучвания (с 638 участници). Разработени и отпечатани са 8 здравнообразователни материала, с тираж 12126 броя. Разпространени са 19145 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Ограничаване на злоупотребата с алкохол

Проведени са **образователно-информационни кампании** за повишаване на информираността на населението, относно здравния риск от употребата и злоупотребата на алкохол, алкохолната зависимост и нейните здравни, социални и икономически последици. **Реализирани са редица мероприятия** по повод «Месец на трезвеността», с демонстрация на алкоочила в обществени обекти и социални заведения; раздаване на послания за вредата от алкохола, работа в групи по въпроси, отнасящи се до алкохолната зависимост с пациенти; беседи, лекции и обучителни семинари с дискусии сред медицински специалисти, учители, родители, педагози, студенти; видеопокази.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 13 кампании, отбелязани със 17 масови прояви и 11 инициативи тематични дни, празници и кампании. Излъчени са: 9 ТВ предавания, 12 радиопредавания, 36 видеоклипа и видеопокази, 18 други медийни изяви; публикувани са 27 материала в местни и централни ежедневници, в интернет – 23; изнесени са 182 лекции и беседи (с 2362 участници); проведени са 3 курса (със 127 участници) и 34 семинара (с 594 участници), 182 дискусии (с 2362 участници), 1 тренинг (с 12 участници); извършени са 235 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 5 здравно-

образователни материала, с тираж 2070 броя. Разпространени са 5492 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Здравословно хранене и борба със затлъстяването

Проведени са *кампании* за информиране на населението по въпросите на здравословното хранене, за подкрепа на кърменето, за борба със затлъстяването – отбелязване на „Европейски ден за борба със затлъстяването“, „Седмица за борба със затлъстяването“ и „Световна седмица на кърменето“ с мото „Подкрепете родителите. Направете кърменето възможно!"; извършени са обучителни дейности сред родители, директори, медицински специалисти, технолози, кухненски персонал от детски градини, училища и социални заведения и граждани, с цел формиране, утвърждаване и промоция на здравословен модел на хранене и нагласи сред населението. С бременни жени и настоящи млади майки и татковци са проведени *информационни кампании* за популяризиране на кърменето: „Кърменето – добрият старт за живот“, „Азбука на кърменето“, „Гърдата е най-доброто“, в болнични заведения, женски и детски консултации, училище „Родители“.

Популяризирани са препоръките за здравословно хранене; проведени са *информационни срещи* „Добро здраве в зряла възраст“ сред възрастни хора, извършени са измервания с анализатор на съотношението на телесни мазнини и ИТМ и са дадени индивидуални консултации.

Общо за периода, по фактор «Нездравословно хранене», са организирани и проведени 40 кампании, отбелязани със 26 масови прояви и 50 мероприятия са тематични, световни и европейски дни, празници. Излъчени са: 48 ТВ предавания, 62 радиопредавания, 454 аудио- и видеоклипа и видеопокази, 55 други медийни изяви; публикувани са 103 материала в местни и централни ежедневници, в интернет – 116; организирана е 1 пресконференция с журналисти; проведени са 7 обучителни курса, изнесени са 771 лекции и беседи (с 14256 участници); проведени са 70 семинара (с 1766 участници), 101 дискусии (с 2232 участници); извършени са 1138 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 12 здравнообразователни материала, с тираж 1940 бр.. Разпространени са 16261 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

**Таблица 2. Здравнообразователна дейност по факторите на риска за ХНБ
сред население над 20 г. през 2019 г.**

№	ДЕЙНОСТИ	ТЮТЮНОПУШЕНЕ		АЛКОХОЛ		НИСКА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ		НЕЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ	
		Брой		Брой		Брой		Брой	
1.	Кампании	42		13		23		40	
2.	Световни/темат. дни	40		11		25		50	
	Медийни изяви:	47		18		25		55	
3.	ТВ предавания	38		9		22		48	
4.	Радиопредавания	39		12		20		62	
5.	Видеоклипове	17		2		1		4	
6.	Аудиоклипове	4		0		2		0	
7.	Публикации в пресата	96		27		39		103	
8.	Интернет публикации	97		23		46		116	
9.	Пресконференции	0		0		1		1	
10.	ЗОМ - брой заглавия/тираж	8	12126	5	2070	5	888	12	1940
11.	ЗОМ - брой разпространени материали	19145		5492		3579		16261	
	Обучителни дейности, реализирани от РЗИ:	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица
12.	Курсове	10	508	3	127	4	104	7	139
13.	Семинари	42	1017	34	594	31	899	70	1766
14.	Лекции/беседи	200	3828	182	2362	197	2367	771	14256
15.	Дискусии	110	1856	112	2293	61	1115	101	2232
16.	Тренинги	9	192	1	12	0	0	1	34
17.	Видеопозази	39	524	34	381	24	307	450	10047
18.	Индивидуални обучения/консултации	761	761	235	235	77	77	1138	1138
	Други дейности:	7	98	3	57	0	0	6	147
19	Масови прояви	34	4784	17	3366	17	4942	26	4048
20	Проучвания	2	638	0	0	0	0	5	250

Повишаване на физическата активност

Провеждане на *образователни кампании и тематични дни* за повишаване на знанията на обществото за здравните и социалните рискове от ниската физическа активност и популяризиране на активния начин на живот сред студенти, медицински и немедицински специалисти; *кръгла маса* с представители на различни институции за обмяна на опит по проблема с ниската физическа активност и запознаване с иновациите в областта на промоцията на физическата активност; *акция* „Движението е здраве“ в сградите на държавни институции, с поставяне на информационни материали и символично „запечатване“ на асансьорите им; *традиционни спортни кампании* „Движи се и победи“ – спортно-туристически празник за подобряване и укрепване на здравето на населението.

Общо за периода, по фактор «Физическа активност», са организирани и проведени 23 кампании, отбелязани със 17 масови прояви и 25 инициативи са тематични дни и празници. Излъчени са: 22 ТВ предавания, 20 радиопредавания, 27 аудио- и видеоклипа, видеопокази и 25 други медийни изяви; публикувани са 39 материала в местни и централни ежедневници, 46 в интернет; организирана е 1 пресконференция, изнесени са 197 лекции и беседи (с 2367 участници); проведени са 4 курса (104 участници) и 31 семинара (с 899 участници), 61 дискусии (с 1115 участници); извършени са 77 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 5 здравнообразователни материала, с тираж 888 броя. Разпространени са 3579 бр. материали (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Здравнообразователната дейност на *високорисково ниво* е насочена към лицата, носители на фактори на риска за ХНБ - нездравословно хранене, ниска физическа активност, тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, както и към тези, прекарвали мозъчен инсулт, страдащи от диабет, сърдечносъдови, белодробни, онкологични и други заболявания.

Продължава работата на разкритите в някои общини *кабинети за измерване на артериално налягане, тегло и ръст*. Безплатно измерване се извършва и в някои аптеки, читалища и пенсионерски клубове. Добра практика са и действащите клубове, като «Клуб на непушачите», «Клуб на хора със здравословни проблеми», «Клуб на

работодателите, подкрепящи работна среда без тютюнев дим», на прекаралите инфаркт на миокарда, мозъчно-съдова болест и други хронични болести.

Извършва се здравнообразователна дейност и извън рамките на програмата, насочена към някои специфични групи от населението: бременни жени, хора в неравностойно положение, инвалиди и други.

Продължава работата в *Консултативните кабинети за отказване от тютюнопушенето (ККОТ)*. На преминалите през кабинетите пациенти е оказана консултативна помощ за отказване от тютюнопушене. Извършени са функционални изследвания на дишането (спирометрия); измервания на артериалното налягане; раздадени са здравнообразователни материали за ползата от спиране на цигарите и вредата от тютюнопушене, справяне с абстинентните симптоми и стреса, здравословно хранене, полза от движението и др. Пациентите са информирани за възможностите от безплатни профилактични прегледи и консултации в пневмофтизиатричните диспансери. Дейността на кабинетите за отказване от тютюнопушене е популяризирана сред населението чрез: изготвяне и разпространение на афиши, дипляни, излъчване на реклама на кабинета и др. Практиката за позициониране на кабинетите извън РЗИ, която се провежда от няколко години, е удачна. През 2019 г. в ККОТ са проведени индивидуални и групови консултации с цел мотивиране за отказ от тютюнопушене на общо 5235 лица. От всички консултирани пушачи само 71 са отказали тютюнопушенето. Проблем остава обратната връзка с останалите лица, ползвали услугите, за установяване на ефективността от проведените консултации.

За повишаване на капацитета на специалистите от ККОТ, в НЦОЗА е проведен обучителен семинар „Здравни аспекти на новите тютюневи изделия (електронни цигари и електронно-нагреваеми тютюневи изделия). За рекламиране на дейността на кабинетите е изготвен видеоклип и информационен материал.

Извършената дейност по четирите фактора на риска през годината е значителна. Организиран и проведен са общо 118 кампании, посветени на контрола на хроничните незаразни болести и факторите на риска за тях, свързани с начина на живот на населението, отбелязани са с 94 масови прояви и със 126 събития тематични, световни и международни дни, празници. Излъчени са: 117 ТВ предавания, 133 радиопредавания, 577 видео- и аудиоклипове и видеопокази; публикувани са 265

материала в местни и централни ежедневници, в интернет – 282; организирани са 2 пресконференции с журналисти; проведени са 24 обучителни курсове (878 участници), изнесени са 1350 лекции и беседи (с 22813 участници); проведени са 177 семинари (с 4276 участници), 384 дискусии (с 7496 участници), 11 тренинги (с 238 участници); извършени са 2211 индивидуални обучения и консултации. Проведени са 7 проучвания (с 888 участници). Разработени и отпечатани са 30 здравнообразователни материала, с тираж 17024 бр. Разпространени са общо 44477 бр. материали (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти

Дейностите, свързани с изграждането на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у *медицинските специалисти в болничната и извънболничната помощ*, се развиват постоянно в рамките на програмата, но липсата на средства се отразява на броя на мероприятията и тяхната продължителност. Въпреки всичко, през годината са проведени 4 обучителни курса и 6 семинара с общо 440 участници и 79 индивидуални обучения и консултации за разпространението на хроничните болести, факторите на риска за тях, развиването на умения за прилагане на добра профилактична и терапевтична практика и др. (Таблица 3).

Таблица 3. Обучителна дейност на медицински и немедицински специалисти, и партньори по НППХНБ през 2019 г.

№	Дейности	Медицински специалисти от болничната и извънболнична помощ		Медицински специалисти от детските заведения и училищата		Специалисти от РЗИ		Немедицински специалисти и партньори		Общо	
		Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица
1.	Курсове	4	305	19	398	10	88	4	298	37	1089
2.	Семинари	6	135	98	2937	6	127	47	884	157	4083
3.	Индивидуално обучение	79	79	1605	1605	135	135	702	702	2521	2521

За изграждане на капацитета на *медицинските специалисти от детските заведения и училищата* в областта на промоцията на здраве и превенцията на ХНБ са проведени 19 обучителни курса и 98 семинара, с общо 3335 медицински специалисти. Извършени са 1605 индивидуални обучения и консултации.

Повишаването на капацитета на *специалистите от РЗИ* е насочено в областта на поведенческите фактори на риска и методите за оценката на резултатите от дейностите по програмата. През годината са проведени 135 индивидуални обучения и консултации, 16 семинари и курсове с 215 специалисти. Недостатъчните средства не позволяват обучението в рамките на програмата да бъде ритмично през годината и с достатъчна продължителност (Таблица 3).

През 2019 г. е проведен обучителен семинар за специалистите от ККОТ при РЗИ на тема „Здравни аспекти на новите тютюневи изделия (електронни цигари и електронно-нагреваеми тютюневи изделия). На семинара са представени следните презентации: „Здравни аспекти на изделията, свързани с тютюневите изделия – електронни цигари“; „Регулиране на новите продукти и необходимостта от включването им в забраната“; Тютюн и тютюнопушене“; Тютюнопушене и зависимост“; Тютюнопушенето - фактор на риска за възникване на ХНБ“. Представени са добри практики на кабинетите на регионално ниво, както и обсъдени проблемите, свързани с тяхната дейност. Предвижда се това обучение да се провежда всяка година.

Разработени са видеоклип и дигитална от Министерство на здравеопазването и НЦОЗА, с цел рекламиране на дейността на ККОТ и информирание на желаещите да се окажат от тютюнопушенето.

За повишаване на знанията на *немедицинските специалисти и партньори по програмата* са проведени 27 обучителни курса и семинара с 675 участници и 1222 индивидуални обучения и консултации (Таблица 3).

Добра практика се оказва училище „Здравословен живот“, проведено в рамките на Втората научно-практическа конференция „Профилактика – диагностика и терапия в млада и зряла възраст“, с участието на експерти от НЦОЗА. Изнесени са 12 презентации, насочени към факторите на риска за ХНБ, а също е оказана и консултативна помощ на желаещите.

Включване на структури от здравната система, обществени структури и общности в дейности по програмата

В реализирането на голяма част от дейностите за повишаване на знанията и изграждане на поведение за здравословен начин на живот на населението участват *различни структури на здравната система (МБАЛ, МЦ, ДКЦ, ПИМП, СИМП, диспансери и др.)*, което създава добра възможност за интегриран подход към здравнообразователната и терапевтична дейност – дейности, насочени към профилактиката и лечението на сърдечносъдовите и онкологичните заболявания, хроничната обструктивна белодробна болест, диабета, популяризирането на здравословното хранене и др.

В рамките на тези мероприятия са извършени безплатни измервания на артериално налягане, тегло и ръст, кръвна захар, костна плътност и др., както и обучение на високорискови групи от населението – лица, прекарвали инфаркт на миокарда и мозъчен инсулт, хипертоници, диабетици и др.

В здравнообразователните дейности, включително и в организираните медийни изяви (пресконференции, радио и телевизионни предавания, интервюта, репортажи, публикации в пресата и др.), участват общопрактикуващи лекари, кардиолози, ендокринолози, онколози, акушер-гинеколози, пулмолози, ревматолози, невролози и др. Активно участват и медицинските специалисти от детските и учебните заведения.

От изключително значение за развитието на програмата е и доброто сътрудничество и подкрепа на *местната законодателна и изпълнителна власт (Общински съвет и Община)*, които в повечето области активно участват в дейностите по програмата, касаещи общността като цяло и отделни проблеми, и *множеството партньори на програмата*: дружества, съюзи, клубове, младежки домове, полиция, търговци, производители и др.

През 2019 г. е проведена Национална среща – семинар, съвместно с експерти от Университет по хранителни технологии, гр. Пловдив, на тема „Промоция на реформулирането на храните с цел намаляване съдържанието на сол, мазнини, наситени мастни киселини, транс-мастни киселини, добавена захар и повишаване наличността им на пазара“. Проведени са и две работни срещи във връзка с изготвяне на браншови стандарт за пълнозърнесто, ръжено и ръжено-пшенично брашно и браншови стандарти за съответните видове хляб и изготвяне на изменения и допълнения на утвърдени стандарти «Стара планина».

Стабилни партньори на екипите на програмата са местните *средства за масова информация*. Заедно с екипите от РЗИ те работят активно за организиране на кампаниите, световните и тематичните дни и други инициативи. Съвместно с тях са реализирани и отразени различни изяви и мероприятия - пресконференции, интервюта, репортажи, радиоигри с награди, блиц-анкети с граждани и др. Продължава да се развива партньорството с *неправителствените организации*, както и с представители на сдружения, съюзи (на инвалидите, диабетиците, слепите и др.), производители на храни, туристически дружества, ученически клубове и др.

Доброто сътрудничество между административните структури и изградената мрежа от професионалисти, експерти и представители на различни групи дават възможност за изпълняване на стратегическите цели на програмата чрез запазване на консенсуса между органите на местната власт, държавните и общинските структури, неправителствените организации, бизнес средите и медиите. По този начин, от една страна, се предоставя възможност за ползване на качествени услуги от съответните специалисти в общността, а от друга, се осигурява подкрепяща среда и мотивация за представителите на уязвимите групи да използват собствените си сили за недопускане възникването на ХНБ.

Законодателство

През 2019 г. е публикувано изменение и допълнение на НАРЕДБА на МЗ № 6 от 10.08.2011 г. за здравословно хранене на децата на възраст от 3 до 7 години в детски заведения (изм. и доп., ДВ бр. 87 от 05.11.2019 г.). Проведени са и две работни срещи във връзка с изготвяне на браншови стандарт за пълнозърнесто, ръжено и ръжено-пшенично брашно и браншови стандарти за съответните видове хляб и изготвяне на изменения и допълнения на утвърдени стандарти «Стара планина».

3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ

3.1. ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ОНКОЛОГИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ, ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА СКРИНИНГ ЗА РАК НА ГЪРДАТА, РАК НА МАТОЧНАТА ШИЙКА И РАК НА ДЕБЕЛОТО И ПРАВОТО ЧЕРВО

На основание чл. 25, ал. 4. от Закона за администрацията и чл. 5, т. 3. от Устройствения правилник на Министерството на здравеопазването, приет с ПМС № 148 от 24.07.2017 г., във връзка с изпълнението на дейностите за 2019 г. по Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести 2014-2020 г., приета с Решение № 538 на Министерски съвет от 2013 г., Министърът на здравеопазването възлага на директорите на РЗИ – Плевен и РЗИ – Пловдив (Заповед №РД-01-216/26.07.2019 г.) да организират и проведат *безплатни скринингови прегледи и изследвания на онкологични заболявания*, на база въведения пилотен модел за скрининг на три вида ракови заболявания, в рамките на проект BG051PO001-5.3.02-001-C0001 “СПРИ и се прегледай”, за *рак на маточната шийка, рак на гърдата и рак на дебелото и правото черво и обучение* (дейности по т. 2.1.3, т. 2.2.3, т. 2.3.3 и т.2.1.1., 2.2.1., 2.3.1.) от раздел III от Работната програма, Приложение № 1 към Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести 2014-2020 г.).

За финансово обезпечаване на разходите по посочените дейности от Програмата е утвърдена обща сума **125 500 лв.** - за текущи разходи от средствата, утвърдени със Закона за държавния бюджет за 2019 г. по бюджета на Министерство на здравеопазването, дейност 467 „Национални програми”.

Средствата за изпълнение на дейностите, изразходвани съгласно приложената план – сметка, са посочени на (Таблица 4).

Таблица 4. План-сметка за финансовото обезпечаване на разходите по НППХНБ за 2019 г.

РЗИ	Стойност за прегледи (лв)	Обучителни дейности (лв)	Общо (лв)
РЗИ – Пловдив	61 100	1 650	62 750
РЗИ – Плевен	61 100	1 650	62 750
Общо	122 200	3 300	125 500

За извършването на профилактичните прегледи за рак на млечната жлеза, рак на шийката на матката и рак на дебелото черво са сключени общо **11 бр.** договори с изпълнители на болничната и извънболнична помощ, както следва:

Област Пловдив

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на млечната жлеза с мамография	„КОЦ – Пловдив“ ЕООД, гр.Пловдив	116
	ДКЦ „Св.Георги“ ЕООД, гр.Пловдив	300
	ДКЦ „Пълмед“ ЕООД, гр.Пловдив	234
Общо	3 изпълнители	650

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на маточната шийка с цитонамазка	ДКЦ „Св.Георги“ ЕООД, гр.Пловдив	650
Общо	1 изпълнител	650

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на дебелото черво с изследване за окултни кръвоизливи	„КОЦ – Пловдив“ ЕООД, гр.Пловдив	20
	Св.Георги“ ЕООД, гр.Пловдив	300
	Пълмед“ ЕООД, гр.Пловдив	330
Общо	3 изпълнители	650

Област Плевен

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на млечната жлеза с мамография	ДКЦ – Плевен ЕООД, гр.Плевен	80
	ДКЦ II – Плевен, гр.Плевен	40
	ДКЦ III – Плевен, гр.Плевен	80
	ДКЦ „Авис Медика“, гр.Плевен	80
	ДКЦ „Св.Панталеймон“, гр.Плевен	80
	МЦ „Св.Марина“, гр.Плевен	80

	МБАЛ – Левски ЕООД, гр.Левски	85
	МБАЛ – Червен бряг ЕООД, гр.Ч.бряг	125
Общо	8 изпълнители	650

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на маточната шийка с цитонамазка	ДКЦ – Плевен ЕООД, гр.Плевен	7
	ДКЦ II – Плевен, гр.Плевен	52
	ДКЦ III – Плевен, гр.Плевен	80
	ДКЦ „Авис Медика“, гр.Плевен	92
	ДКЦ „Св.Панталеймон“, гр.Плевен	80
	МЦ „Св.Марина“, гр.Плевен	80
	МБАЛ – Левски ЕООД, гр.Левски	146
	МБАЛ – Червен бряг ЕООД, гр.Ч.бряг	113
Общо	8 изпълнители	650

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи
Рак на дебелото черво с изследване за окултни кръвоизливи	ДКЦ II – Плевен, гр.Плевен	27
	ДКЦ III – Плевен, гр.Плевен	80
	ДКЦ „Авис Медика“, гр.Плевен	80
	ДКЦ „Св.Панталеймон“, гр.Плевен	80
	МЦ „Св.Марина“, гр.Плевен	80
	МБАЛ – Левски ЕООД, гр.Левски	165
	МБАЛ – Червен бряг ЕООД, гр.Ч.бряг	138
Общо	7 изпълнители	650

Създадена е организация за провеждане на скрининга. На интернет страницата на инспекциите е публикувана информация за целите на кампанията и график на работното време на изпълнителите на посочените изследвания. В регионалните интернет- и ТВ- медии също е популяризирана кампанията. С писма са уведомени представители на областната и общинската управа, здравни медиатори, структури от здравната система – лични лекари, РЗОК, други обществени структури.

В област Пловдив към декември 2019 г. са извършени общо **1950** профилактични прегледа и **1928** изследвания сред лица на възраст 18-86 години, както следва:

- За рак на млечната жлеза – 650 прегледа и 631 мамографии;
- За рак на шийката на матката – 650 прегледа и 647 цитонамазки;
- За рак на дебелото черво – 650 прегледа и 650 изследвания за окултни кръвоизливи – 230 мъже и 420 жени.

В област Плевен към декември 2019 г. са извършени общо **1950** профилактични прегледа и **1950** изследвания сред лица на възраст 18-84 години, както следва:

- За рак на млечната жлеза – 650 прегледа и 650 мамографии;
- За рак на шийката на матката – 650 прегледа и 650 цитонамазки;
- За рак на дебелото черво – 650 прегледа и 650 изследвания за окултни кръвоизливи – 111 мъже и 539 жени.

Обобщените резултати от прегледите и изследванията показват следното:

Рак на млечната жлеза

НАСЛЕДСТВЕНА ОБРЕМЕНЕНОСТ	МАМОГРАФИИ (БРОЙ)	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗИ	НАСОЧЕНИ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
657	1281	732 – нормална мамография; 33 – Без данни за солидни лезии; 57 – Фиброзни промени без данни за солидни лезии; 5 – Богато представен паренхим; 61 – Уплътнен паренхим без данни за солидни лезии; 3 – Суспектна солидна формация 7 – Състояние след резекция на ФА; 1 – Състояние след резекция за импланти; 4 – Уплътнение без солидна лезия; 26 – Персистираща фиброгландуларна тъкан; 9-Фиброаденом (ФА); 116 – Мастопатия; 31 – Фиброзна мастопатия; 134 – Фиброзно-кистозна мастопатия; 17 – Фибропластична мастопатия; 12 – Кисти; 10 – Фиброкистозна дисплазия; 7 – Злокач. образование на млечната жлеза; 2 – Лимфаденомегалия; 6 –Липоматозен паренхим; 2 – Лимфаденомегалия; 6 – Липоматозна инволюция на жлезистия паренхим	276 – Мастопатия 192 – Фиброкистозна мастопатия 31 – Фиброзни мастопатии; 8 – Киста; 2- Доброкачествени новообразувания 15 – Злокачествено новообразувания 7 – Фиброаденом; 3 – Лезия	166 – Ултразвукова диагностика 15 – Консултация с хирург 55 – Контролен преглед след определен период 13 – Биопсия
657	1281	732 – нормални мамографии 549 – с изменения	С диагноза – 534 лица За уточняване – 15 Клинично здрави – 732 лица (от всички прегледи)	Насочени за консултации и допълнителни изследвания - 249 лица

Рак на шийката на матката

НАСЛЕДСТВЕНА ОБРЕМЕНОСТ	ЦИТОНАМАЗКИ (БРОЙ)	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗА	НАСОЧЕНИ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
355	1297	РАР I гр. – 379 РАР I-II гр. – 2 РАР II гр. – 905 РАР II А гр. – 2 РАР II-III гр. – 3 РАР III гр. – 6	4 – Съмнителни за РМШ; 3 – За уточняване; 1 – Гъбична инфекция; 1 – Псевдоерозио на МШ	44 – За допълнителни консултации и изследвания
355	1297	1288 – отрицателни 9 – с изменения (РАР II-III; РАР III)	с диагнози – 9 лица клинично здрави – 1288 (от всички прегледани)	44 насочвания за консултации и допълнителни изследвания

Рак на дебелото и правото черво

НАСЛЕДСТВЕНА ОБРЕМЕНОСТ	ТЕСТОВЕ ЗА ОКУЛТНИ КРЪВОИЗЛИВИ (БРОЙ)	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗА	НАСОЧЕН ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
288	1300	51 – Положителни 1249 – Отрицателни	36 – За уточняване; 5 – Хемороиди; 10 – Обс. РДЧ	28 – Ендоскопско изследване; 19 – За допълнителни изследвания; 4 – Насочени към ОПЛ.
288	1300	51 – положителни 1249 – отрицателни	51 – с диагноза 1249 – клинично здрави	Насочени за допълнителни изследвания – 51 лица

Изводи:

- На профилактични прегледи за онкологични заболявания са преминали 3900 лица, от които с изследвания – 3878 лица (съотв. 3559 жени за РМШ, РМЖ, РДПЧ и 341 мъже за РДПЧ).
- Възрастта на участвалите в скрининга варира от 18 до 86 години, в зависимост от преценката на специалистите от необходимостта за провеждането им при всеки отделен случай.
- За фамилна обремененост за РМШ съобщават – 355 лица (27.3%), за РМЖ – 657 лица (50.5%) и за РДПЧ – 288 лица (22.2%).

- От извършените 1281 прегледи с мамографии, 549 показват промени в структурата на млечните жлези. Тези лица са насочени за различен тип допълнителни изследвания, консултации и лечение.
- От извършените 1297 прегледи с цитонамазка, 1288 са с отрицателни резултати и 9 (0.7%) с изменения, включително възпалителни, дегенеративни изменения и дисплазии и др. Насочени за допълнителни прегледи, изследвания и лечение са 44 лица.
- От извършените 1300 прегледи с тестове за окултни кръвоизливи са позитивирали 51 (4%) теста. Насочени за допълнителни изследвания са 51 лица.
- От извършените 3900 профилактични прегледа за онкологични заболявания – за допълнителни изследвания и консултации са насочени общо 344 лица (8.8%).

Изпълнението на дейностите по скрининга на онкологични заболявания през 2019 г. включва и *обучителни дейности*, и *информационни кампании*, проведени от изпълнителите, насочени както към обществеността, така и към медицинските специалисти.

3.2. ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ЗАБОЛЯВАНИЯ НА БЕЛИТЕ ДРОБОВЕ НА АКТИВНИ И ПАСИВНИ ПУШАЧИ. ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА СКРИНИНГ

По традиция всяка година по инициатива на Световната здравна организация (СЗО) на 31 май се отбелязва Световния ден без тютюн. Събитието се провежда в страните от целия свят като се подчертават рисковете за здравето, свързани с употребата на тютюн и се призовава за ефективна политика за намаляване на нивата на неговото потребление.

Целта на кампанията през 2019 година е да се фокусира вниманието върху взаимодействията между употребата на тютюневи изделия и белодробните заболявания, а **темата** на Световния ден без тютюн - „Тютюн и здраве на белите дробове“.

СЗО приканва държавите-членки да ускорят усилията за контрол на тютюна, което ще подпомогне за предпазване здравето на обществото от вредите, причинени от употребата на тютюн и за намаляване на белодробните заболявания.

С оглед на горепосоченото Министерство на здравеопазването организира и финансира *Кампания за безплатни скринингови прегледи на активни и пасивни пушачи*, като част от Националната програма за превенция на хронични незаразни болести 2014-2020. Кампанията е иницирана от сдружение „Национална асоциация за профилактика на белодробните болести“ и се извърши с подкрепата на Столична община чрез предоставяне от нея на флуорограф за извършване на скрининга.

Прегледите са извършени от екипи от специалисти по белодробни болести по определен график до края на 2019 г. в Благоевград, София и 5 населени места на област Враца, под мотото „Спри сега за по-добро здраве утре“ и съобразени с изискванията на СЗО за доброволен скрининг. Регионалните здравни инспекции по места имаха ангажимент за медийното обявяване на кампанията, графика на провеждане и периодичното съобщаване на резултатите.

Резултати от скрининга:

В *Благоевград* са организирани и проведени профилактични прегледи 5 пъти за периода юни-декември, с предварително записани **общо 153 лица**, като от тях 32 не са се явили. Незаписани, но допълнително прегледани са 123 лица. **Общо прегледани – 244 лица**, от тях мъже – 75; жени – 169. От тях **прегледаните пушачи са 157 (64%)**. При 60 лица (24.5% от всички прегледани) е установена *Хронична обструктивна белодробна болест (ХОББ)*, недиагностицирана до момента. Те са насочени към Кабинети по белодробни болести за провеждане на постоянно инхалаторно лечение. При 17 изследвани лица (7%) са установени флуорографски изменения на белите дробове, като те са насочени за допълнителни изследвания за диагностично уточняване.

В Благоевград от 244 прегледани лица, 200 отговарят, че не са съгласни да се пуши в обектите за хранене и развлечение, което прави 82% от тях. От изследваните пушачи (157 бр.) 112 (71%) **не желаят връщането на тютюнопушенето в закритите обекти с обществено предназначение.**

В област Враца профилактични прегледи са проведени в пет населени места: гр. Бяла Слатина, гр. Мизия и селата Хайредин, община Хайредин, Руска Бяла, община Мездра и Бели Извор, община Враца. Предварително **записани – общо 156 лица**, от които няма неявили се. Допълнително прегледани са 94 лица. **Общо прегледани – 250 лица**, от тях мъже – 92; жени – 158. От тях **прегледаните пушачи са 165 (66%)**. При 97 лица (~40% от прегледаните) е установена ХОББ, недиагностицирана до момента. При 21 души са установени промени в паренхима на белия дроб, кореспондиращи с обемен процес, 2 души – със съмнение за специфичен процес – туберкулоза, а на 6 души – калцификати от преживян специфичен процес, 1 лице със съмнение за азбестоза. Всички пациенти с проблеми от флуорографското изследване са насочени за допълнителни изследвания и диагностично уточняване.

В област Враца от 250 прегледани лица, 184 отговарят, че не са съгласни да се пуши в обектите за хранене и развлечение, което прави 73.6% от тях. От изследваните пушачи (165 бр.) 90 (**54.5%**) **не желаят връщането на тютюнопушенето в заведенията на закрито.**

В София са организирани и проведени профилактични прегледи 9 пъти за периода юни-декември, с предварително **записани общо 309 лица**, като от тях 64 не са се явили. Незаписани, но допълнително прегледани са 76 лица. **Общо прегледани – 321 лица**, от тях мъже – 127; жени – 194. От тях **прегледани пушачи – 202 (63%)**. При 86 лица (27% от всички прегледани) се установява ХОББ, недиагностицирана до момента при 98% от лицата. Те са насочени към Кабинети по белодробни болести за провеждане на лечение. При 19 изследвани лица (6%) са установени флуорографски изменения на белите дробове, като те са насочени за допълнителни изследвания за диагностично уточняване.

В София от 321 прегледани лица, 279 отговарят, че не са съгласни да се пуши в обектите за хранене и развлечение, което прави 87% от тях. От изследваните пушачи (202 бр.) 158 (**78%**) **не желаят връщането на тютюнопушенето в заведенията на закрито.**

Изводи:

- Кампанията за безплатни скринингови прегледи на активни и пасивни пушачи обхваща с прегледи 815 лица, в 7 населени места от три административни области, 2 села и 5 града, в 19 дати за периода м.юни - м.декември 2019 г.

- При обявяването на кампанията са записани за скрининг доброволно 618 лица, от които неявили се на преглед – 96 и допълнително прегледани, незаписани – 293. От прегледаните превес имат жените – 521 (64%), спрямо мъжете – 294 (36%). Прегледани са 524 пушачи (64.3%) и 215 пасивни и бивши пушачи (26.4%).

- Като резултат от прегледите и флуорографските изследвания при 243 души (~30%) е установена ХОББ, недиагностицирана до момента. При 57 души (7%) са намерени флуорографски изменения на белите дробове, които налагат извършването на компютърна томография за окончателна диагноза. Със съмнение за астма са 16 човека (2%), за специфичен процес – туберкулоза – общо 8 човека (1%), като на 6 от тях са открити калцификати от преживян процес, 5 случая на пневмония и по 1 случай с азбестоза, остър бронхит и сърдечносъдова болест.

- Всички случаи със съмнение за болестни изменения на белите дробове при проведения скрининг са насочени към кабинети по белодробни болести за провеждане на допълнителни изследвания и лечение.

- При блиц-анкетата от общо прегледаните 815 лица, 663 (81%) не са съгласни да се пуши на закрито в обектите за хранене и развлечение, а от прегледаните 524 пушачи, 360 (68.7%) не искат да се отмени действащото законодателство и да се върне тютюнопушенето в закритите обществени места.

4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА

През 2019 г. са извършени редица проучвания и анализи на здравно-демографското състояние на населението по области. В рамките на различни кампании и инициативи са извършени анализи на факторите на риска за възникване на хронични незаразни болести (тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност), а също и анализи от проведени измервания на кръвно налягане; функционални измервания на дишането (спирометрии), включително и на количеството на въглероден окис в издишан въздух; тегло; ръст; кръвна захар; костна

плътност, изследвания за рак на гърдата и други. Общо през годината са проведени **26** проучвания с **3770 обхванати лица**.

През отчетната година, въз основа на подадените от медицинските специалисти от здравните кабинети обобщени данни от профилактичните прегледи (извършени от ОПЛ), са изготвени и анализи за здравословното състояние на децата и учениците през учебната 2018/2019 г. Същите са предоставени на МЗ и областните администрации за информиране и предприемане на съответни мерки.

5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА

Програмата се финансира от Републиканския бюджет. Разходването на средствата се планира всяка година. През 2019 г., за дейности по програмата, са предоставени **190 000 лв.**

За дейности по раздел 1. *«Управление и координиране на дейностите по Програмата»* и раздел 2. *«Реализиране на дейности, насочени към намаляване на факторите на риска, водещи до ХНБ»* (провеждане на национални работни срещи и семинари; дейности за повишаване на капацитета на медицинските и немедицинските специалисти и партньори по програмата; провеждане на образователно-информационни кампании по проблемите на 4-те рискови за здравето фактори – тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност; изготвяне, отпечатване и разпространение на здравнообразователни материали и др.) са изразходвани **64 500 лв.**

За дейности по раздел 3. *«Реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на водещите ХНБ»* (популационен скрининг на рак на шийката на матката; рак на млечната жлеза и рак на дебелото черво) са изразходвани **125 500 лв.** (отпечатване на анкетни карти, извършване на прегледите и изследванията). В дейностите по скрининга на онкологични заболявания през 2019 г. са включени и **обучителни дейности**, и информационни кампании, проведени от изпълнителите, насочени както към обществеността, така и към медицинските специалисти.

6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

- *Ограничено финансиране на дейностите по Програмата* - финансира се малка част от заложените по програмата дейности; средствата се получават обичайно в последното тримесечие на годината; липсва възможност за закупуване на дълготрайни материални активи за въвеждане на нови методи и подходи, насочени към промоцията на здраве и превенцията на ХНБ, а също и за използването на съвременни методи на обучение, с цел достигане на по-голяма аудитория от населението - създаване и режисура на филми, музикални творби за младите хора, срещи с известни личности, туризъм, самостоятелно организиране на празници и други масови изяви за населението, обучение на терен със специалисти по програмата.
- *Ограничен кадрови потенциал на всички нива (МЗ, РЗИ, НЦОЗА)* - не са включени достатъчно експерти, които да съдействат за управлението, координацията и реализирането на програмата; недостатъчен кадрови потенциал за ефективно и устойчиво реализиране на програмата; много ограничен човешки ресурс в РЗИ за промоция на здраве и профилактика на болестите.
- *Липса на интерес за заемане на позиции, свързани с промоцията на здраве и превенцията на болестите, в РЗИ и НЦОЗА, и текучество на кадри, поради ниското заплащане.*
- *Недостатъчно сътрудничество между МЗ и други ведомства по проблемите на програмата, отразяващо принципа „Здраве във всички политики“.*

Проблеми, свързани с дейността на Консултативните кабинети за отказване от тютюнопушенето (ККОТ)

- *Липсват обособени самостоятелни помещения за извършване на специфичната дейност на ККОТ в по-голямата част от РЗИ (обособени помещения на ККОТ има само в 7 РЗИ).*
- *Все още е недостатъчна информираността на населението за ККОТ, неговите функции, цели и метод на работа.*

- *Недостиг на здравнообразователните материали* за консултираните лица. (издателската дейност на местно ниво е ограничена поради финансови причини).
- *Недостатъчен кадрови потенциал* (в повечето РЗИ консултантите са психолози, но поради липса на кадри тази дейност се извършва от еколози, биолози, социолози и инспектори. Само в 3 РЗИ разполагат с лекари-консултанти).
- *Недостатъчна квалификация* на специалистите, работещи в ККОТ.
- *Липсва обратна връзка* с лицата за установяване на ефективността от проведените консултации.

Проблеми, установени в процеса на провеждане на популационния скрининг

- *Недостатъчна информираност на населението*, поради липса на средства за предварителни и разяснителни дейности.
- *Кратък срок* за изпълнение на дейностите.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

- Провеждане на регулярни срещи на Националния програмен съвет и на Областните програмни съвети с оглед по-ефективно управление на програмата. Широко обсъждане при планирането на дейностите.
- Създаване на интернет платформа на програмата за повишаване нивото на информираност на населението и обмен на информация за дейностите, реализирани в различните региони на страната.
- Изграждане на ефективни механизми за мониторинг и оценка на Програмата.
- Адекватно, своевременно и в пълен обем финансиране на дейностите по програмата. Регламентиране на финансирането на дълготрайни активи, свързани с дейностите по програмата.
- Използване на съвременни методи на обучение, с цел достигане на по-голяма аудитория от населението - създаване на филми и музикални творби за младите хора; организиране на срещи с известни личности, празници и други масови изяви за населението, обучение на терен със специалисти по програмата.
- Повишаване на капацитета на медицинските и немедицинските специалисти, ангажирани с реализирането на дейностите по програмата.

- Регулярно провеждане на срещи с представители на хранително-вкусовата промишленост, с цел дискусия на възможностите за подобряване на състава на храните и повишаване наличността им на пазара.
- Политика за адекватно заплащане на труда на работещите в РЗИ, НЦОЗА и другите национални центрове към МЗ.
- Идентификация и въвеждане в МЗ/РЗИ /НЗОК/ ОПЛ на индикатори за оценка на риска, в т.ч. адекватни индикатори и критерии за оценка и мониторинг на кърменето, храненето и хранителния статус на различни групи от населението.
- Актуализиране на нормативната уредба относно изискванията за здравословно хранене на различни възрастови групи от населението в съответствие със съвременните научни данни и развитието на науката по хранене и диететика.

Предложения за подобряване на дейността на ККОТ

- Обособяване на самостоятелни помещения за ККОТ в РЗИ.
- Рекламирање на дейността на ККОТ в местни и централни медии и сайтове. Изготвяне за целта на рекламни печатни материали и тяхното разпространение сред населението.
- Изготвяне от специалисти на НЦОЗА на здравнообразователни материали, в помощ на консултанта от ККОТ и предназначени за отказващи се пушачи, напр. Помагало за пушачите, с атрактивна визуализация в електронен вид и като печатно издание за всяка РЗИ.
- Повишаване на квалификацията на служителите, работещи в ККОТ, чрез ежегодни обучения в НЦОЗА за придобиване на нови знания и информация, и практически умения в посочената област. Обученията да включват специалисти в областта на отказване на тютюнопушенето и практикуващи психолози, за споделяне на собствен опит и демонстрация на умение и поведение на консултанта.
- Разработването на местно ниво на начини за обратна връзка (по телефон, в писмена кореспонденция, чрез анкета и др.) с лицата за установяване на ефективността от проведените консултации.
- Допълнително финансово обезпечаване от МЗ на някои дейности:
- Възстановяване на национално ниво на успешно проведената и резултатна кампания с конкурсен характер за отказване от тютюнопушене „Спри и спечели“;

- Осигуряване на калибриране на апаратите “Smokerlyzer” (за измерване на въглероден монооксид в издишания въздух и въглексихемоглобин в кръвта);
- Закупуване на портативни спирометри (за измерване на белодробен обем) с цел скрининг при пушачи и демонстриране на негативното влияние върху дихателната система – за използване в кабинета или в акции/ кампании сред гражданите.

Предложения за оптимизиране на провеждането на популационния скрининг

- Подобряване на процеса на организация на провеждането на скрининга.
- Повишаване на информираността на населението.
- Адекватен срок за изпълнение на дейностите.